

Klein ABC van het waarom; de Ignatiaanse spiritualiteit als inspiratiebron

Ilse Dekker, moderator identiteit Stanislascollege, presentatie op 16-11-2017

Toen in het afgelopen voorjaar - onverwachts vroeg - de aankondiging kwam dat Bert en Dries de school zouden gaan verlaten, was vrijwel het eerste dat zij zelf zeiden: 'Dan moet er geen droevig afscheid komen in weemoedig omkijken, maar juist een afscheid in het teken van de toekomst.'

Dat zegt allereerst iets over de veerkracht van Bert en Dries zelf. Over het grote vertrouwen en de bewonderenswaardige grootmoedigheid waarmee zij het Ignatiaans erfgoed - niet alleen nu maar steeds - met ons 'niet- Jezuïeten' gedeeld hebben; en waarmee zij het nu volledig in onze handen leggen. Altijd weer met alle ruimte om dat erfgoed op een authentieke, eigentijdse manier vorm te geven in de context van nu.

Maar het is ook kenmerkend voor de Ignatiaanse spiritualiteit zelf, als een open en dynamische spiritualiteit, die in de wereld durft te staan, met oog voor de veranderende context, met alle uitdagingen, spanningen, noden en mogelijkheden die er zijn. Die 'creatieve trouw aan de traditie' was dan ook één van de eerste dingen waar ik aan dacht toen mij gevraagd werd voor deze gelegenheid iets te zeggen over de Ignatiaanse pedagogiek als inspiratiebron.

Daarin speelt voor mij ook altijd mee dat de Ignatiaanse spiritualiteit zo uit het leven gegrepen is. Geboren niet in eerste instantie uit een theologische leer maar uit diepe, levensechte ervaringen, gaat het in de Ignatiaanse spiritualiteit steeds om het kruispunt waar het geestelijke en het aardse leven elkaar tegenkomen; en daarmee om herkenbare menselijke thema's.

En steeds opnieuw merk ik hoe belangrijk het is voor ons Stanislassers - in onze schoolcontext – dat er uit die diepe spirituele ervaringen van Ignatius een bepaalde dynamiek van leven en werken gedistilleerd is die in het echte leven toepasbaar is; vruchtbaar niet alleen voor Jezuïeten in hun geestelijke oefeningen maar ook voor ons leken in het dagelijks leven, en voor ons onderwijsmensen in onze pedagogiek.

Hoewel het daarin gaat om heel basale dingen, moet ik eerlijk zeggen dat het mij jaren gekost heeft om zicht te krijgen op het geheel van die dynamiek; om voeling te krijgen met wat die spiritualiteit in ons persoonlijke en werkzame leven kan betekenen.

Het hart ervan is in mijn beleving het aanleren van die reflectieve levenshouding, waarbij je regelmatig tijd neemt om stil te staan bij je eigen ervaringen, en bij dat wat jou innerlijk beweegt. En dan bedoel ik reflectief in de ware zin van het woord: niet alleen het van een afstandje 'kijken naar' en 'nadenken over', maar vooral het goed navoelen van wat je meemaakte en invoelen van wat dat jou te zeggen heeft. Inderdaad zo kom je steeds dichterbij jezelf, krijgen je ervaringen betekenis en word je je meer bewust van het levenspad dat je loopt. En gaandeweg kom je op het spoor van de 'innerlijke leermeester' (de Levende Geest) die van binnenuit zinvol richting helpt geven aan je persoonlijk leven.

Dat brengt mij bij de A van mijn eigen ABC van het waarom van de Ignatiaanse pedagogiek: Aandacht. De 'Kunst van het Aandachtig Leven'. Een houding om te oefenen, ook - juist - te midden van het gewone dagelijkse leven. Maar de spiritualiteit leert ons niet alleen de horizontale bewegingen zoals van huis naar werk, maar ook de verticale, naar binnen toe. Als je je regelmatig naar binnen toe beweegt, voorkom je dat je helemaal samenvalt met je werk of dat je jezelf in de drukte verliest. Het leert je om met je aandacht te zijn waar je bent en aandachtig te luisteren naar wat de situatie van je vraagt. Regelmatige aandacht voor je innerlijke bewegingen leert je onderscheiden, maakt je meer en meer vrij van aangeleerde overtuigingen die je beperken, meer en meer open om te ontvangen wat je van binnenuit – levensecht - aangereikt wordt.

Ik kan het hier niet laten die 'aandacht voor aandacht' vanuit mijn achtergrond als antropoloog even in de context van onze cultuur te bezien. Want die aandachtige houding is natuurlijk zeker niet vanzelfsprekend in onze haastige, pragmatische samenleving. Wij kennen weinig aandacht voor innerlijk leven, weinig ruimte voor contemplatie, en voelen ons snel verlegen met stilte op zich.

In die zin is het Ignatiaanse een kwestie van vertraging, vereenvoudiging en verdieping tegen de stroom van onze cultuur in. Een terugkeer zou je kunnen zeggen, niet naar 'vroeger was alles beter', maar wel naar de basis van het leven.

Fascinerend vind ik dat recente wetenschappelijke ontdekkingen oude wijsheden herontdekken. Niet voor niets wijzen de nieuwste neurologische ontdekkingen erop hoe belangrijk stilte, contemplatie en aandacht voor onze binnenwereld zijn voor onze menselijke vorming en voor een evenwichtig - en ja, ook wezenlijk gelukkig - leven.

Dat brengt mij bij de B van mijn ABC: Betekenisgeving.

Want - blijkt uit neurologisch en sociologisch onderzoek rond 'de menselijke zoektocht naar geluk' - het zijn niet louter positieve ervaringen op zich die ons gelukkig maken; het is het vermogen betekenis te geven aan onze ervaringen, ook de moeilijkste, dat het leven voor ons mensen wezenlijk de moeite waard maakt.

En daarmee liggen Aandacht en Betekenisgeving in elkaars verlengde.

Contemplatief, aandachtig leven, met aandacht voor ons levensverhaal en voor hoe onze binnen- en buitenwereld in elkaar overgaan - zoals in de Ignatiaanse spiritualiteit - geeft ons voeling met onze levensthema's, met hoe wij van daaruit aan het leven kunnen groeien, antwoord geven op levensvragen, en daarmee met de diepere zin van ons bestaan.

Daar hoort ook onze omgang met het transcendente bij: onze verwondering over de geheimen tussen hemel en aarde, onze voeling met dat wat heilig voor ons is, met de grond die ons draagt als het moeilijk is, en met dat wat ons roept in ons leven en werken. Waarbij we ons kunnen spiegelen aan de verhalen, de thema's en de wijsheid van de grote tradities; en aan de grote voorbeelden, zoals Jezus dat was voor Ignatius. Met omarming van al ons geloven en vertrouwen, maar ook van ons niet-weten, ons vragen en zoeken.

En natuurlijk hebben Aandacht en Betekenisgeving niet alleen met onszelf te maken. In tegendeel, die hebben als vanzelf ook te maken met de mensen om ons heen.

In een aandachtig leven leren wij niet alleen onszelf maar ook de ander helderder zien. Wat wij in onszelf kennen kunnen wij in de ander herkennen. We herkennen onze eigen emoties, worstelingen en verlangens in de ander: niets menselijks is ons meer vreemd.

Van daaruit groeit van nature de basishouding van de Ignatiaanse spiritualiteit: aandacht voor wat de ander beweegt, geduld, vertrouwen, samenwerking, oog voor talent.

En zo heeft ook betekenisgeving alles te maken met onze verbondenheid met anderen, met de Ander met een hoofdletter, met 'het grote geheel'. Het gaat om het groeien in liefde; als mens persoonlijk maar ook in gemeenschap. Het gaat niet alleen om 'betekenis geven' maar ook om 'van betekenis zijn'.

In onze bezinningsprogramma's - voor leerlingen, medewerkers en ouders - is er behalve tijd om stil te staan bij eigen ervaringen ook altijd gelegenheid om daar iets van te delen.

Dat vraagt een veilige context en het scheppen van die context is essentieel. We hebben al vaak gemerkt dat er iets bijzonders gebeurt als je in een rustige atmosfeer, vanuit een milde, niet-oordelende houding de ruimte krijgt om ervaringen uit te wisselen. Of het nu om ouders, leerlingen of collega's gaat, mensen kunnen elkaar echt ontmoeten, durven hun vreugde en inspiratie maar ook hun twijfels en onzekerheden te delen, en de opluchting is voelbaar. Er ontstaat als vanzelf compassie en naar mijn gevoel is dat altijd weer een beetje heilige grond. Ook dat is zo'n waardevol vertrekpunt van de Ignatiaanse spiritualiteit: de onvoorwaardelijke liefde, het vertrouwen dat de schepper met welwillendheid naar je kijkt, van waaruit je 'de moed kunt hebben om te aanvaarden dat je aanvaard bent'.

Dat brengt mij bij mijn C van Compassie, de diepe betrokkenheid bij wat de ander ervaart, in het besef van een gemeenschappelijke, gedeelde menselijkheid. Want steeds weer - en steeds meer - zie ik hoe het ontstaan van compassie als vanzelf volgt uit introspectie en ontmoeting. Ons begrip voor wat er in de ander leeft, groeit pas met het begrip dat wij hebben van én voor wat er in onszelf leeft. Als we iets van onze ervaringen met elkaar durven delen, leren we gaandeweg verder kijken dan ons eigen wereldje en leren we ook de ander te zien, met zijn eigen – andere en toch herkenbare – verhaal. En gaan we ons – niet als concurrenten maar als tochtgenoten - verheugen in onze gezamenlijke groei.

De vruchten van die gezamenlijke groei zijn denk ik grootser dan we meestal vermoeden. Geweld dreigt overal waar mensen zich onbegrepen voelen, zeggen de schrijvers van het onlangs verschenen boekje 'Vrede kun je leren' denk ik terecht. Maar een mens die zich van meet af aan welkom voelt, die opgroeit in een sfeer van liefde, openheid en respect voor zijn eigenheid, die zijn talenten leert ontdekken en aangemoedigd wordt een zinvolle levensinvulling te vinden, die mens heeft geen reden om naar geweld te grijpen om te voelen dat hij bestaat. Duurzame vrede in de buitenwereld begint bij het werken aan vrede in onze binnenwereld vanuit de liefde die daar ligt. Naar mijn ervaring helpt de Ignatiaanse spiritualiteit ons in een wereld van verschillen het universeel menselijke te leren zien, met plezier te leren samenleven en het goede te verlangen voor de mensheid als geheel.

Het gegeven dat wij als school momenten van contemplatie en ontmoeting kunnen faciliteren, en kunnen leren de aandachtige en respectvolle houding die er mee samengaat aan onze leerlingen door te geven, is iets dat we denk ik niet genoeg op waarde kunnen schatten en waar veel andere scholen ons om benijden. Daarin werken we samen als Stanislas-scholen, met andere scholen in Nederland en binnen ons wereldwijde verband van Jezuïetencolleges; vanuit dezelfde bevlogenheid, over de grenzen van verschillende landen, culturen en contexten heen. Alleen al die samenwerking voel ik als een vorm van spiritualiteit - een 'wereldwijd wij' - waar wij vanuit ons erfgoed rijkelijk deel van mogen uitmaken. De Ignatiaanse traditie geeft daarbij, in het streven om mensen te ontmoeten daar waar ze staan, een bevrijdend perspectief dat ons helpt in een veranderende tijd – met dank voor het bemoedigende mentoraat van de paters - iets kostbaars door te geven.